

Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning

Gislaveds kyrka

*Båraryds socken i Gislaveds kommun
Jönköpings län*

JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM
Byggnadsvårdsrapport 2004:20

Helene Stalin

Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning

Gislaveds kyrka

*Båraryds socken i Gislaveds kommun
Jönköpings län*

Rapport, foto och ritningar: Helene Stalin. Grafisk design: Anders Gutehall. Tryckning och distribution: Lars-Göran Gustafsson

Jönköpings läns museum. Box 2133. 550 02 Jönköping Tel: 036-30 18 00. E-post: info@jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd: Ur allmänt kartmaterial från Lantmäteriet. Medgivande 94.0133

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2004

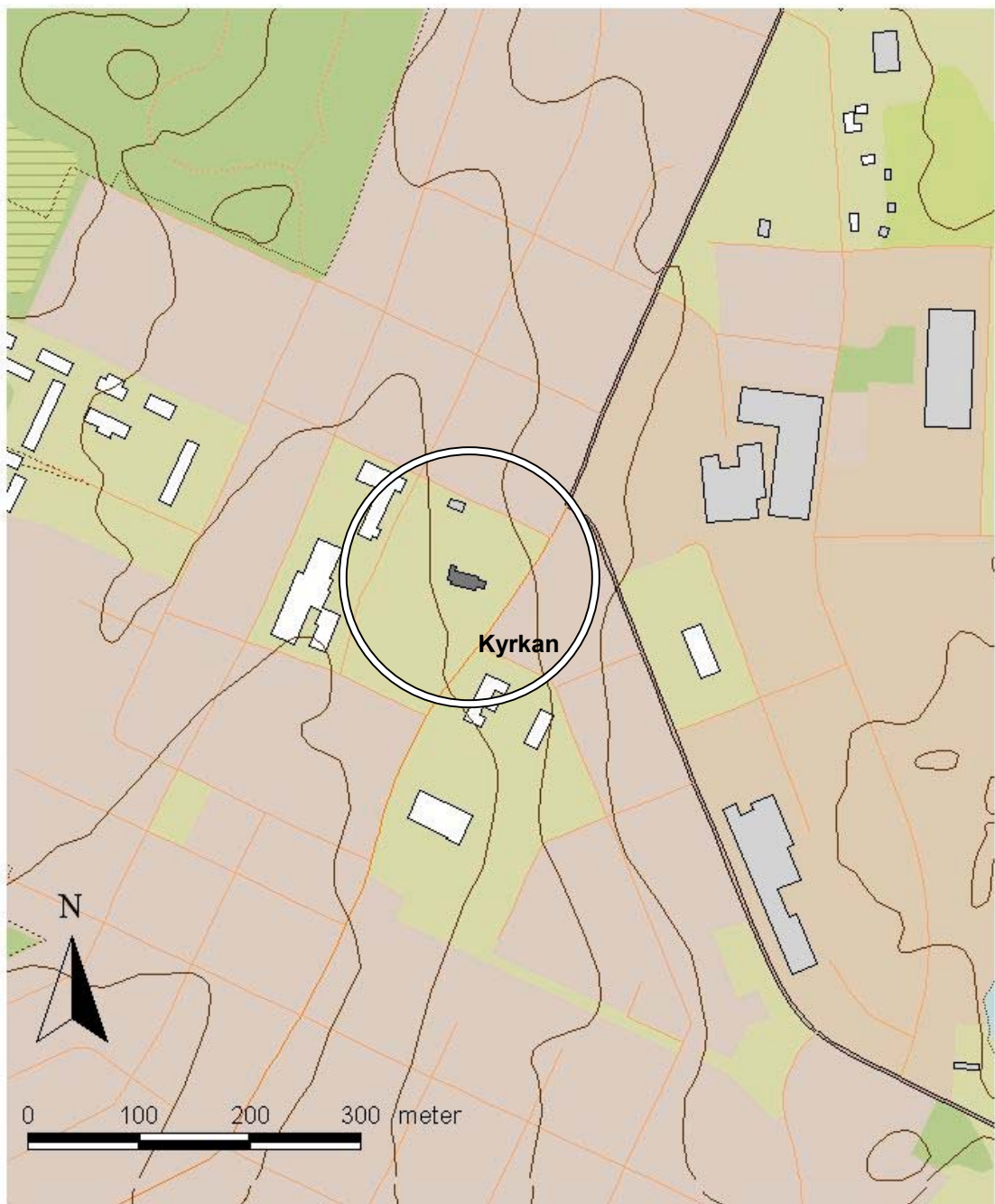

Innehåll

Ekonomiska karten	4
Inledning.....	5
Bakgrund och omfattning	5
Karakterseringens syfte	5
Upplägg och rapport.....	5
Kulturhistorisk bedömning.....	5
Sammanfattande beskrivning	6
Byggnadshistorik.....	7
Beskrivning och historik.....	9
Socknen	9
Kyrkomiljön	9
Kyrkobyggnaden	9
<i>Kyrkans exteriör</i>	10
<i>Kyrkans interiör</i>	10
<i>Kyrkans måleri</i>	11
<i>Kyrkans övriga inventarier</i>	12
Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning	13
Sammanfattning.....	14
Referenser.....	15
Tryckta källor	15
Otryckta källor.....	15

Bilagor

Foton 1 Fotografier

Figur 1. Utdrag ur digitala fastighetskartan 2004.

Inledning

Uppdraget att göra en karaktärisering av Gislaveds kyrka är föranlett av att Gislaveds kyrkliga samfällighet, som ingående i Växjö stift skall tillse att det upprättas en vård- och underhållsplan för respektive kyrka. Arbetet med karaktäriseringen av Gislaveds kyrka har främst bestått i att göra en historisk, arkitektonisk och konstvetenskaplig beskrivning av kyrkan fram till idag. Denna beskrivning skall sedan ligga till grund för vård- och underhållsplanen som upprättas. Arbete med karaktäriseringen påbörjades under vecka 33 och kunde slutföras vecka 43 2004.

Bakgrund och omfattning

Karaktäriseringen av Gislaveds kyrka har genomförts på uppdrag av b s v arkitekter & ingenjörer AB i Tranemo. Läns museet har i sammanhanget fungerat som en underleverantör. Medel för att upprätta vård- och underhållsplaner kommer från den kyrkoantikvariska ersättningen. Kyrkor som är anlagda före 1939 eller omfattas av Kulturminneslagen är aktuella för vård- och underhållsplaner. Ytterligare villkor som skall infrias är att kyrkobyggnaden ännu är i bruk.

Rapporten omfattar en genomgång av kyrkobyggnadens historik, beskrivning av exteriör och interiör samt en redogörelse för kyrkans kulturhistoriska värde. Byggnadsantikvarie Helene Stalin vid Jönköpings läns museum har varit rapportansvarig.

Karaktäriseringens syfte

Karaktäriseringens syfte har varit att genom historiskt material samt en beskrivning av såväl befintlig arkitektur som konstnärlig utsmyckning kunna lyfta fram det kulturhistoriska arv som byggnaden bär på och därmed också synliggöra särskilda kvaliteter som Gislaveds kyrka har. Meningen är att resultaten av karaktäriseringen skall kunna användas som underlag för vård- och underhållsplanen och därigenom i förlängningen som instrument för att kontinuerligt ha med de antikvariska aspekterna vid framtida åtgärder gällande underhåll och eventuella förändringar. Resultaten skall kunna ingå i länsstyrelsens underlagsmaterial vid beslut i ärenden som rör nämnda kyrkobyggnad.

Uppläggning och rapport

Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivsökningsdel. De aktuella arkiv som har gått igenom har främst varit länsstyrelsens arkiv över ärenden, med kopior från ATA:s arkiv i Stockholm. Vidare har arkiv och klipparkiv på Jönköpings läns museum använts. I rapporten har hembygds litteratur som anknyter till kyrkan också använts. Arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och omfattar inte en komplett beskrivning av händelser i kyrkans byggnadshistoria.

Rapporten är upplagd med en inledande kort sammanfattning och en historik med händelser listade i kronologisk följd. Därefter följer en beskrivning av kyrkomiljön och historiken i löpande text, följt av en beskrivning av kyrkans nuvarande utseende. Avslutningsvis finnes en kulturhistorisk värdering oh bedömning.

Kulturhistorisk bedömning

En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan kontinuerligt föremål för omvärderingar. Vid bedömning skall hänsyn tas till varje enskild kyrkas värden men även till värden i förhållande till andra kyrkor i stiftet och i övriga landet. Den kulturhistoriska värderingen och bedömningen nämner i de flesta fall inte enskilda byggnadsdetaljer utan beskriver värden och karaktärsdrag i stort.

Inför varje planerad förändring eller större underhållsåtgärd skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Utifrån den kulturhistoriska värderingen och karaktäriseringen fattas sedan beslut om vilka åtgärder som är berättigade kyrkoantikvarisk ersättning. Denna rapport skall finnas tillgänglig på Växjö stift, Länsstyrelsen i Jönköpings län, Jönköpings läns museum samt hos Gislaveds kyrkliga samfällighet.

Sammanfattande beskrivning

Fastighetsbeteckning: Kyrkan Församling: Gislaved Socken: Båraryd Kommun: Gislaved Kontrakt: Västbo Norra Samfällighet/Pastorat: Gislaveds kyrkliga samfällighet Stift: Växjö Län: Jönköping
---

Gislaveds församling, Båraryds socken, ligger i Gislaveds kommun i Jönköpings läns sydvästra del. I väster angränsar socknen till Halland. Vid mitten av 1800-talet inleddes en diskussion kring var man skulle uppföra en ny kyrka. Gislaved som hade kommit att utvecklas till en centralort var föreslagen men även andra möjliga platser presenterades, såsom Ödegärde, Smörhult eller Gislaveds Buskegård. Tanken var då att man skulle gå samman från flera mindre församlingar, främst för att kunna klara de omfattande investeringar som uppbyggnaden av en ny kyrka skulle innebära.

Processen pågick under många år och man hann ändra besluten vid ett flertal tillfällen. 1880-1882 uppfördes en ny kyrka i Båraryd på platsen för den medeltida kyrkan. Ungefär samtidigt lät man anlägga en begravningsplats i Gislaved. Det kom dock att dröja fram till 1901 innan man beslutade att bygga ett kapell alldeles norr om kyrkogården. Arkitekt Ludvig Peterson tog fram ritningar och 1904 kunde arbetet med kapellet sättas igång. Två år senare, 1906, var byggnationen klar. Kapellet invigdes och kom, sin placering till trots, att få namnet Båraryds kapell.

Båraryds kapell var en väl sammanhållen byggnad med en stor tornhuv placerad i den östra delen av det valmade sadeltaket. Kapellet hade som idag ett långhus som dominerade även om dess längdsträckning inte var så poängterad då som idag. Såväl exteriört som interiört uppvisade kapellet drag av nationalromantik. Detta visade sig förutom i enskilda formelement också genom val av material, såsom kvaderhuggen granit i grunden och bara murar av rödbränt tegel. Taket var initialt belagt med spån medan tornet var klätt med omålad, galvaniserad plåt.

Det faktum att Gislaved i likhet med flera andra orter växte fram under en kraftigt expanderade period kom att bli kännetecknande för den västra delen av Jönköpings län. Det kom också att bli anledningen till att det på dessa orter ibland etablerades kyrkor som fick en mer stadsmässig karaktär. I nämnda kyrkor kom även brukandet, såsom gudstjänstfirandet, till viss del att skilja sig från de traditionella landsortskyrkorna.

I takt med att Gislaved fick en alltmer intensiv verksamhet och folkmängden ökade blev kapellet för litet. Av denna anledning påbörjades 1935 en omfattande om- och tillbyggnad av kapellet. Byggnadens långhus förlängdes och tornhuv ersattes av ett traditionellt torn med poängterad höjd. Den väl sammanhållna byggnadskroppen fick i samband med nämnda åtgärder en mer klassisk utformning av en salskyrka samtidigt som det rustika i de nationalromantiska kom att behållas. Arkitekten bakom tillbyggnaden av kapellet var dåvarande länsarkitekt Malte Erichs i Jönköping. Samtidigt som nämnda arbeten utfördes kom man också att utöka kyrkogården.

Att kyrkogården har utökats i etapper kan man idag uppleva i form av olika indelningar av begravningsplatsen, inte minst genom att de äldre delarna av kyrkomuren har behållits däremellan.

Kapellet kom efter utvidgningen att kallas kyrka men det skulle dröja fram till 1951 innan den blev huvudkyrka och på allvar kom att heta Gislaveds kyrka.

Befintlig interiör fick i huvudsak sin utformning 1953-1955. Under dessa år anlätade församlingen stockholmskonstnären Axel Wallert för att utföra altartavla, takmålningar samt måleri på läktarbröstet och predikstolen. I en övrigt sparsmakad kyrkomiljö kom nämnda målningar att dominera upplevelsen av kyrkans inre. Konstnären gavs möjlighet att ta ett helhetsgrepp på kyrkorummet.

Utvändigt angränsar kyrkan till en parkanläggning i direkt anslutning till kyrkogårdens södra del. Parken benämns allmänt som Kyrkoparken och karaktäriseras av en rund damm med en centralt placerad skulptur, Folkvisan, av skulptören Axel Wallenberg. Nämnda skulptur tillkom under 1940-talet. I parken, under en hängbjörk finns fyra reliefer infästa i ett stenfundament. Verket har titeln De fyra årstiderna och konstnären är Bernard Anderson. Relieferna skapades 1951 och sannolikt göts de av Herman Bergman, vars namn också finns med i anslutning till relieferna.

I väster ligger vårdcentralen och där låg även längre tillbaka en sjukstuga. Granne med kyrkotomten i norr ligger bostads- och mindre affärsfastigheter. I öster, mitt emot kyrkan, ligger Kyrkans hus inrymmande pastorsexpedition och tjänsterum och där intill finns församlingshemmet. Kyrkans hus, där pastorsexpeditionen ligger, är inrymt i ett tidigare bostadshus i funkisstil. Församlingshemmet kännetecknas av en återhållsam arkitektur, där dess användning och koppling till kyrkan främst visas i gatufasadens korsformade fönster. Värt att notera är mönstermurningen i teglets förband, vilket framkommer särskilt väl i släpljus.

Till skillnad från övriga kyrkor i Gislaveds kyrkliga samfällighet är Gislaveds kyrkan en kyrka i stadsmiljö. Placeringen ger den också ett litet bredare användningsområde i jämförelse med övriga kyrkor. Gislaveds kyrka utgör huvudkyrka i pastoratet och där bedrivs exempelvis konfirmandundervisning och hålls också gudstjänster på speciella teman, såsom dop. Dörrarna till Gislaveds kyrka är dagligen öppna och framme i koret brinner ofta andaktsljus.

Byggnadshistorik

1860-talet. Inledande diskussioner om att uppföra en kyrka i Gislaved. (Nordling, A. 1994)

1883 Nybyggnad. En begravningsplats anläggs i Gislaveds norra del i anslutning till Nissastigen. (Nordling, A. 1994)

1901 Beslut fattas att uppföra ett kapell i Gislaved. (Nordling, A. 1994)

1903-1905 Nybyggnad. Kapellet uppförs enligt ritningar av Överintendentsämbetets arkitekt Ludvig Peterson. Byggnationen leds av byggmästare Johan Magnusson. (Sundberg, S-G. 1972)

1906 Invigning. Båraryds kapell invigdes den 2 juli i samband med visitation och installation i Villstad pastorat. (Sundberg, S-G. 1972)

1935-1936 Ändring – ombyggnad. En genomgripande om- och tillbyggnad genomfördes. Långhuset förlängdes i öster och tornet ersattes av ett nytt torn. I samband med nämnda åtgärder genomfördes också en omfattande utökning av kyrkogården. Mannen bakom utförandet var dåvarande länsarkitekten Malte Erichs i Jönköping. (Värnamo Nyheter 8 augusti 1936)

1935 Fast inredning – orgel. Båraryds kapell fick en ny orgel från Lindgrens orgelbyggeri i Göteborg. (Sundberg, S-G. 1972)

1936 Invigning. Kyrkan återinvigdes 16 augusti av domprosten Gunnar Brundin. (Sundberg, S-G, 1972)

1940 Specifika inventarier. Gislaveds kyrka fick en dopfunt i gåva av disponent Thure Mårtensson. (Sundberg, S-G. 1972)

-
- 1951 Ändring. Gislaveds kyrka tar över rollen som moderkyrka i pastoratet, som i samband med detta också byter namn till Gislaveds pastorat. (www.svenskakyrkan.se/pastorat/gislaved/bar-ky.htm)
- 1953-1955 Ändring – ombyggnad, interiör. Under ledning av arkitekt Jörgensen från Växjö genomfördes en omfattande, invändig renovering av Gislaveds kyrka. Nu fick kyrkan också sina nuvarande målningar i form av altartavla, takmålningar och måleri på läktarbröstet av stockholmskonstnären Axel Wallert. (Sundberg, S-G. 1972)
- 1967 En ekonomibyggnad uppförs på kyrkogården. (www.raa.se/byggnadsreg/REGISTER/06/0662.htm)
- 1970 Specifika inventarier – kyrkklocka. Gislaveds kyrka fick ett klockspel i gåva av Thure Mårtensson. (Nordling, A. 1994)
- 1980 Specifika inventarier. Kyrkan fick en ambon i gåva och till minne av Anna Persson. Ambonen är ritad och framtagen av skulptören Bertil Åberg från Vaggeryd. De fyra evangelisterna kan där ses i relief. (www.svenskakyrkan.se/pastorat/gislaved/gisl-ky.htm)
- 1981 Fast inredning – orgel. Orgeln på västläktaren tillkom. Den ritades av arkitekt Per Rudenstam och byggdes av Hammarbergs orgelbyggeri i Göteborg. (Rudenstam, P. 1982 och Rydbeck, I. 1997)
- 1984 Fast inredning – altare. Altaret, ritat av arkitekt Per Rudenstam, tillkom i samband med en mindre renovering samma år. För utförandet står konstnären Kent Abrahamsson. Altaret är prytt med en fisk, vilket utgör en gammal symbol för den kristna läran. (Rydbeck, I. 1997)
- 1985 Ändring – ombyggnad, interiör. Invändig restaurering under ledning av arkitekt Per Rudenstam. Arbetena omfattade bland annat borttagande av korets och kyrkorummets heltäckningsmatta, vilken ersattes av ett laserat trägolv, ny armatur i långhuset, ny altarring liksom ett nytt altare. Vidare togs de två nedre bänkraderna bort. (Rudenstam, P. 1980 Förslag till ändrings- och renoveringsarbeten i Gislaveds kyrka respektive Rudenstam, P. 1985 Utlåtande efter slutbesiktning)
- 1997 Fast inredning – orgel. Installation av kororgel. Orgeln byggd av Sune Fondell, Ålems orgelbyggeri. (Rydbeck, I. 1997)

Beskrivning och historik

Socknen

Båraryds socken ligger i Gislaveds kommun, i Växjö stifts västra del. Landskapet präglas av barrskog, kuperad terräng och en mängd sjöar. Gislaveds tätort uppvisar idag bebyggelse från flera olika tidsepoker i huvudsak från 1900-talet. I likhet med flera andra tätorter i området Västbo har Gislaved ett stadsrum med byggnader ur kategorierna industrier, butikslokaler och bostäder sida vid sida.

Byggnader av herrgårdskaraktär förekommer sparsamt inom socken. De byggnader som har försetts med särskild omsorg utgör istället ofta disponentvillor eller större ensamgårdar.

Fornlämningarna i socknen är koncentrerade till Mo, ett par kilometer väster om Gislaved, i form av ett högt, kvadratiskt röse intill Mo by samt två, ensligt belägna domarringar i Sebjörnarp, en dryg halvmil norr om Gislaved.

Kyrkomiljön

Gislaveds kyrka är centralt placerad och utgör ett landmärke invid Norra Storgatan, Gislaveds huvudgatan och innan Nissastigen byggdes om och drogs väster om orten också den naturliga färdvägen mellan Halmstad och Jönköping.

Kyrkan är omgiven av en kyrkotomt med stengärdesgård. Olikt flera kyrkor i stadsbebyggelse omfattar kyrkotomten också gravvårdar. Kyrkogården, som har utökats i etapper, har ingångar i väster, söder och i norr. Den karaktäriseras av stora grönytor, vilka bryts upp av grusade gångar. Alldeles innanför kyrkogårdsmuren har träd planterats. Träden fungerar som barriär mellan kyrkan och den omgivande bebyggelsen samtidigt som de ger behaglig och vacker skuggverkan under soliga dagar. Kyrkogårdens gravvårdar spänner över tidsperioden 1883 fram till idag. Där finns enstaka gravkors i smide. Värda att lyftas fram är de stora gravvårdarna som uppförts till minne av fabriker i Gislaved eller dess närliggande byar. Dessa gravvårdar berättar om bygdens historia, såsom del i en livaktig industribygd om än präglad av bruksmiljön i form av Gyllenfors Glasbruk och sedermera Gislaveds Gummifabrik.

Till kyrkomiljön hör sedan 1967 en ekonomibygnad i kyrkogårdens nordvästra del. Byggnaden är i det närmaste kvadratisk med ett valmat tak. I lokalerna inryms praktiska funktioner knutna till arbetet med kyrkogården. Byggnadens fasad är klädd med brunmålad lockpanel och taket är belagt med bandfalsad kopparplåt. Kännetecknande för byggnaden är det fönsterband som löper runt om hela byggnaden och skiljer fasadens panel från taket. Istället för att knyta an till befintlig kyrkobyggnad har ekonomibygnaden fått en diskret och modernistisk karaktär, vilket gör att den underordnar sig kyrkan både genom sin utformning och placering. Trots sin lågmälda framtoning har ekonomibygnaden arkitektoniska kvaliteter värda att värna.

Kyrkobyggnaden

Gislaveds kyrka uppfördes ursprungligen som Båraryds kapell 1903-1905. I Gislaveds central saknades dessförinnan en kyrka och församlingsmedlemmarna var hänvisade till Båraryds kyrka, omkring 5 km därifrån. För att råda bot på den situationen fattade man beslut om att uppföra ett centralt beläget kapell i Gislaveds tätort. Båraryds kapell ritades av arkitekt Ludvig Peterson från Överintendentsämbetet. Det kanske främsta kännetecknet var en dominerande tornspira som likt en stor kon kragades ner över det valmade sadeltaket.

Båraryds kapell användes i sitt ursprungsskick fram till 1935 då en genomgripande om- och tillbyggnaden utfördes. Om- och tillbyggnadens ritningar togs fram av dåvarande länsarkitekten Malte Erichs i Jönköping. Kapellet förlängdes i öster, försågs med ett traditionellt torn och fick därigenom också en mer typisk kyrkoform. Den tidigare väl sammanhållna volymen gavs istället en tydligare längdsträckning. Förändringarna gjorde Gislaveds kyrka till en enskeppig salskyrka med ett välvt bräddtak. Denna form har kyrkobyggnaden ännu kvar.

Utmärkande för Gislaveds kyrka av idag är att byggnaden har östtorn och att altaret därmed är placerat i väster, vilket i normalfallet brukar vara tvärt om. Anledningen till detta kan ha varit att man styrd av kyrkotomtens placering fann det mer naturligt att placera huvudingång i öster, eftersom man därigenom kunde ansluta till färdvägen.

Vanligen läggs koret i öster, för att solens första strålar skall leta sig in genom korfönstret och påminna om uppståndelsen. Emellertid har detta skäl undanröjts då man innan koret 1953 skulle utsmyckas av konstnären Axel Wallert satte igen de tre befintliga kofönstren. För att trots nämnda förändring släppa in dagsljus tog man istället upp ett mindre fönster på korets södra vägg.

Kyrkans exteriör

Kyrkans fasad domineras av en kraftig grund av kvaderhuggen och rusticerad granit. Ovan grunden följer murar i rödbränt tegel i mönstermurade förband. Långhusets fasader bryts upp av strävpelare, vars framträdande roll på ett tydligt sätt knyter Gislaveds kyrka till en traditionell tegelarkitektur med rötter i medeltida europeiskt byggande och samtidigt bevarar den nationalromantiska stil som kapellet ursprungligen hade. Teglet har i sig använts för att smycka fasaden i form av en gesims och fönsteromfattningar. I kontrast till det rustika, röda teglet står de klassiska, gröna plåttaken. Plåtarbetena återfinns även på strävpelarna.

Genom kyrkans förhållandevis höga placering reser sig byggnaden markant över den omgivande bebyggelsen, ett intryck som förstärks genom att trappan upp till vapenhusets ingång är relativt hög. I kyrkans östra del kommer ingångarna nämnare marknivån och vid den norra ingången har man under senare tid gjort en rullstolsramp i granit, vilken på ett fint sätt ansluter till kyrkans exteriör.

Fönsterkarmarna är svartmålade medan bågarna har målats röda. En detalj värd att uppmärksamma är tegelmurarnas vulstformade fogar. De utgör i sig en dekorativ och karaktärsskapande detalj hos kyrkobyggnaden. Vid kommande underhåll och eventuella framtida förändringar av kyrkobyggnaden är nämnda fog viktig att återskapa istället för att i åtgärdade partier arbeta med en slät fog.

Kyrkans interiör

Invändigt uppvisar Gislaveds kyrka en interiör som är relativt sparsmakad men som samtidigt vittnar om ett nutida användande. Utsmyckningen är koncentrerad till de målningar som stockholmskonstnären Axel Wallert utförde. Kyrkorummet har även rent arkitekturbundna detaljer som utgör utsmyckningar. Värda att lyftas fram i detta sammanhang är strävpelarnas inre förankringar i väggen, vilka har gjorts synliga invändigt med murade avslutningar som putstats och fått former som tydligt talar 1930-talets funktionalistiska med samtidigt dekorativa språk.

I samband med en invändig renovering i början av 1985 fick bänkar, gångmatta och en del annan inredning starkare färgsättning. Arkitekten bakom detta var Per Rudenstam, som hämtade kulörerna ur Wallerts målningar. I arkitektens handlingar kan man läsa av avsikten med den nya färgsättningen var att skapa mål och mening i kyrkorummet. Den tidigare färgsättningen tycktes honom alltför grå och därigenom sakna accenter. Bland annat målades fönstren invändigt i en blå kulör. Rudenstams mål med sin färgsättning av kyrkorummet var att ge det en tydligare sakral prägel och därtill poängtera arkitektens drag av historicism.

Vidare gjordes under renoveringen också arbeten med att göra kyrkorummet mer användarvänligt. Åtgärderna bestod bland annat i att göra utrymmet framme vid koret större. Detta för att underlätta för körer och musiker. Till skillnad från flertalet andra kyrkor önskade man mer rymd under orgelläktaren. Förändringarna gjordes i samverkan med antikvarisk rådgivning från läns museet och man lyckades att skapa ett kyrkorum som förenar såväl ursprung som moderna tillägg på ett positivt sätt.

Kännetecknande för kyrkorummet är att nutida tillägg i första hand utgörs av så kallade reversibla inslag, såsom kororgel, ambon och detaljer i inredningen.

Kyrkans måleri

Altartavlan liksom takmålningarna och måleriet på läktarbröstet och predikstolen skapades och utfördes av stockholmskonstnären Axel Wallert (1890-1962) under åren 1953-55. Wallert var tidigare mest känd för att ha utfört målningar i Stockholms stadshus. Hans måleri i Gislaveds kyrka kännetecknas av att ha ena foten i det traditionella kyrkomåleriet och den andra i 1950-talets stilmässiga ideal.

Wallert arbetade ofta med målningar på uppdrag och inte sällan ingick att porträttera någon av beställarna. Även om uppdraget i Gislaveds kyrka inte rörde direkta porträtt kom Wallert på många sätt att arbeta på ett likartat vis, då flera tongivande personer i Gislaved kom att stå modell för gestalterna i kyrkans målningar.

Här kan nämnas porträttlika skildringar av kyrkvaktmästare Edvard Svenningsson och Gunnar Malkner, målaren Axel Carlsson, snickarna David Oliv och Gunnar Svenningsson. Till änglarnas ansikten använde Axel Wallert dragen av Wanja Malkner.

Altartavlan utgörs av en muralmålning utförd i alfrescoteknik, det vill säga kalkmåleri som målas vått-i-vått, till skillnad från alsecco där man kan vänta med att färdigställa de olika delarna av målningen. Altartavlan tar upp korväggen i sin helhet och har därigenom fått en stark, monumental verkan.

I mitten av altartavlan skildras Jesus på korset och nedanför syns sörjande människor, närmast Maria och Johannes. Till vänster finns Johannes Döparens dop av Kristus och till höger det kristna dop som S:t Sigfrid förrättade för Olof Skötkonung. Uppgifter finns att S:t Sigfrid skulle ha passerat Gislaved på sin vägen mellan Växjö och Husaby.

Färgskalan är ljus och blågröna kulörer liksom milt röda dominerar motiven. Sättet att skildra gestalterna är på en gång både klassiskt och för sin tid modernt. Wallert anpassade sitt måleri till alfrescons teknik och utnyttjade därigenom materialets naturliga egenskaper. Altartavlans motiv är därför mer skulpturalt uppbyggd än målningarna i taket.

Takmålningarna visar Kristus väg från himmelfärden till dess att han intar en himmelsk tron. Motiven är sammanhållna i fyra motivgrupperingar. Närmast syns de elva rättrogna lärjungarna i sällskap av två änglar beskåda när Kristus lämnar jordelivet. Kristus är ovan lärjungarna innesluten i en mandorla, vilken genom sin fulländande form betecknar det himmelska och eviga. Mandorlan flankeras av änglar hållandes pinoredskapen i form av törnekrona och spikar. Därefter sitter den tronande Gudsgestalten upphöjd i en cirkel och på alla sidor omgiven av änglahärad. Alldeles invid orgeln finner vi tre änglar varav den största, en kvinnoängel på ett fanfarartat vis blåser i trumpet.

Flera uppgifter berättar om att Wallert lät folk ur församlingen stå modell för änglarna. Måleriet har oavsett hur det förhöll sig med modellerna resulterat i änglar med kuttrycksfulla ansikten, vilka för tankarna till att det verkligen har funnits levande förebilder.

På läktarbröstet har några av Jesus tolv apostlar avporträtterats. Med ryggen vänd mot koret syns från vänster Bartolomeos med kniv, Taddaios med påk, Filippos med kors, Jakob den äldre med snäcka, Andreas med X-format kors och Tomas med vinkelhake. Måleriet är trompe l'oeil och ger därigenom intryck av att istället för den endimensionella bilden vara utförda i relief av huggen sten.

Måleriet i koret, taket och på läktarbröstet visar på en stor bredd, både genom materialval och stil. Wallert anlätades för varierade uppdrag av såväl sakral som profan karaktär och kunde arbeta både monumentalt och i det lilla formatets skala.

Predikstolen är tillverkad i Sjötofta och har dekorerats med målningarna av Axel Wallert. Gestalterna föreställer bland annat apostlarna Paulus med svärd och Johannes med kalk. Figurernas karaktärsdrag är starka och mycket individuella, vilket i likhet med takmåleriet skulle kunna peka på att konstnären har använt sig av levande modeller.

Kyrkans övriga inventarier

Karaktäriseringen av Gislaveds kyrka omfattar i första hand kyrkobyggnaden, dess exteriör och interiör, samt fasta, arkitekturbundna inventarier. I vissa fall har även lösa inventarier tagits upp men i sådana fall rör det sig om tydligt miljöskapande och i flertalet fall stora föremål, såsom dopfuntar, kororglar och större målningar.

Det är dock viktigt att även de mindre inventarierna beaktas vid eventuella, framtida förändringar av kyrkan. Exempel på sådana är Gislaveds kyrkas fina samling av kyrksilver, vilken inte närmare berörs i denna karaktärisering.

I samlingen ingår ett krucifix, nattvardssilver bestående av kalk, patén, oblatask och vinkanna. Vidare har kyrkan ett flertal inventarier av textil art, vilka i likhet med kyrksilvret representerar viktiga kulturhistoriska värden. Här kan exempelvis nämnas ett predikstols- och kalkkläden, mattor, mässhakar och antependier.

Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning

Gislaveds kyrka hör till de kyrkobyggnader som samtidigt är traditionell och modernistisk. Den möter besökaren med kyrkobyggnadernas närmast klassiska arkitektoniska attribut men uppvisar samtidigt ett formspråk som lika gärna kunna vara hämtat ur en profan miljö. Det är i detta möte mellan kontraster som kyrkobyggnadens styrka ligger.

Gislaveds kyrka utgör ett gott exempel på hur man så sent som på 1930-talet, mitt i den rådande funktionalismen, kunde arbeta med ett formspråk som snarare för tanken till det sena 1800-talets katedralbyggnade i Helgo Zettervalls anda än till arkitekturbranschens många gånger minimalistiska skapelser.

Kanske är det också kyrkans röda tegel och kyrkobyggnadens tydliga förankring längre tillbaka i arkitekturhistorien som inspirerade konstnären Axel Wallert till att i sina bibliska motivval arbeta både traditionellt och modernistiskt. Genom att arbeta på ett mångfasetterat sätt tog han också ett helhetsgrepp om kyrkorummet.

Gislaveds kyrka kan svårligen placeras i en entydig arkitektonisk stil. Likt många av våra kvarvarande medeltidskyrkor har kyrkan genomgått ombyggnader som på ett radikalt sätt har förändrats dess ursprungliga arkitektur. Dagens kyrkobyggnad är därför i det närmaste eklektisk. Det innebär emellertid inte att dess kulturhistoriska värde skulle vara mindre. Istället medför detta andra krav i vårt förhållningssätt till vad vi bör bevara och vilka övervägande vi bör ta i beaktande, vid eventuellt kommande förändringar av exempelvis kyrkorummet. Det är inte lika självklart hur vi skall förhålla oss till detta som i en mer renodlad kyrkomiljö.

I Gislaveds kyrka har man lyckats skapa ett harmoniskt kyrkorum med inslag från flera olika tidsperioder. Sedan kapellet, dåvarande Båraryds kapell invigdes 1906, har kyrkorummet förändrats i huvudsak vid tre tillfällen. 1935 byggdes kapellet om och fick sin nuvarande, mer långsträckt volym. Vidare genomgick kyrkorummet en del förändringar i samband med Axel Wallert utsmyckning. Nu sattes bland annat korets tre fönster för samtidigt som ett nytt togs upp på dess södra vägg. 1985 utfördes stora arbeten i kyrkorummet och interiören fick under ledning av arkitekten Per Rudenstam sitt nuvarande utseende. Förutom en del förändringar av den fasta inredningen bestod arbetet till stor del av en ny färgsättning, vilken hämtades från Wallerts målningar.

Kännetecknande för kyrkorummet är att såväl fast inredning som lösa inventarier uppvisar stor individualitet samtidigt som de interagerar och inger besökaren lugn. I jämförelse med kyrkointeriörer där man istället försökt anpassa nya inslag genom att efterlikna det ursprungliga, vilket ibland har resulterat i pastisch, uppvisar nämnda kyrkorum en interiör med rötter såväl i tiden för kyrkans uppförande som i nutid. Därtill knyter den fasta inredningens färgskala på ett fint sätt an till det måleri som Axel Wallert utförde.

Vid eventuella framtida förändringar av kyrkan är det viktigt att förutom helheten också beakta detaljer, såsom exteriörens koncentration på byggmaterialen sten, tegel och plåt. Tillägg bör därmed utföras i samma material och ha en ytbehandling som så nära som möjligt överensstämmer med befintliga material. Ett exempel på detta är hur fasadens tegelmurar har bundits samman med hjälp av vulstformade fogar. Att bevara och i samband med framtida åtgärder fortsatt arbeta med dessa fogar är mycket för kyrkobyggnadens särdrag.

Beträffande den interiöra miljön är det önskvärt att tillägg eller borttagande i form av fast inredning eller lösa inventarier sker på ett sådant sätt att befintlig miljö innan förändringen genomförs noggrant inventeras och konsekvenserna i möjligaste mån blir överblickbara. Önskvärt är också att man även i fortsättningen arbetar efter devisen att skapa harmoni i kyrkorummet genom en dialog med det befintliga och användande av naturmaterial samtidigt det nya tillåts tala för sig själv.

Centralt för kyrkorummets karaktär är det måleri som Axel Wallert utförde under perioden 1953-1955. Wallerts uppdrag omfattade utsmyckning i form av en alfrescomålning i koret, målningar i långhusets tak, måleri på predikstolen respektive läktarbröstet. Målningarna har kommit att bli kyrkans interiört sett mest karaktärsskapande inslag, varför stor varsamhet bör iaktas i vården av samtliga målade ytor.

Sammanfattning

- Gislaveds kyrka är både traditionell och modernistisk. Det är i mötet mellan kontraster som en stor del av kyrkobyggnadens styrka och särdrag ligger.
- Gislaveds kyrka uppfördes ursprungligen som Båraryds kapell och har i flera etapper genomgått omfattande förändringar, inte minst beträffande byggnadskroppens volym och utformning.
- Dagens kyrkobyggnad därför på flera sätt eklektisk, vilket kräver ett annat förhållningssätt vad gäller synen på det som utgör kyrkans autenticitet.
- Kännetecknande för Gislaveds kyrka är exteriörens tre huvudsakliga material, den kvaderhuggna och rusticerade graniten i grunden, fasadens röda och mönstermurade tegel liksom takets grönmålade plåt. Med undantag av taket som ursprungligen var täckt av spån, utgör materialen och deras ytbehandlingar en stor del av kyrkobyggnadens kulturhistoriska värde. Dessa är viktiga att bevara vid kommande åtgärder liksom att fortsatt använda sig av om eventuella tillägg blir aktuella.
- Vidare är detaljer i exteriören viktiga för att bevara kyrkans särdrag, märk särskilt tegelmurarnas vulstformade fogar.
- Dagens kyrkorum är i likhet med exteriören ett resultat av flera genomförda förändringar, i huvudsak genomförda under perioderna 1935, 1953-55 och 1985.
- Kännetecknande för kyrkorummet är att det i samband med den senaste mer omfattande förändringen som gjordes 1984, försågs med starkare kulörer än tidigare. Arkitekten Per Rudenstam valde att utifrån Axel Wallerts målningar välja ut kulörer som på ett tydligt sätt kunde användas för att poängtera kyrkorummets olika funktioner. Nämda förändringar förtydligade det faktum att kyrkorummet utgör ett möte mellan ursprunglig inredning och senare tillägg. Här finns inte pastisch utan vart föremål, i form av fast inredning eller lösa inventarier, står för sin tid.
- Av särskilt stort intresse är det måleri som stockholmskonstnären Axel Wallert har utförde 1953-1955. Han fick genom alfrescomålningen i koret, takmålningarna samt måleriet på läktarbröstet och predikstolen möjlighet att ta ett helhetsgrepp på kyrkorummets utformning. Nämda måleri representerar kyrkans ett mycket stort kulturhistoriska värde. Det är därför särskilt viktigt att iaktta stor varsamhet vid kommande underhåll som berör eller sker i anslutning till målningarna.

Referenser

Tryckta källor

- Nordling, A. 1994. Gislaveds kyrka 90 år. *Gislavedsboken 1994*. Gislaved.
Rybeck, I. 1997. Tidernas kyrka – Ett kulturarv för framtiden. *Gislavedsboken 1997*. Gislaved.
Sundberg, S-G. 1972. Gislaveds historia. Växjö.
Åsgrim-Berlin, A. 1989. Våra hus – Om byggnadskultur i Gislaveds kommun. Värnamo.
Kulturhistorisk utredning och bevarandeförslag för Gislaveds kommun. 1981

Otryckta källor

- Nilsson, I. 2004. *Gislaveds kyrka*. Gislaved

Arkiv

- Jönköpings läns museums arkiv (JLM)
Länsstyrelsen i Jönköpings arkiv, med kopior ur ATA:s arkiv (JLST)

Tekniska och administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr: 212/2004
Beställare: ..... b s v arkitekter och ingenjörer AB
Fastighetsägare: ..... Båraryds församling, Svenska kyrkan
Rapportansvarig: ..... Helene Stalin
Foto: ..... Helene Stalin
Län: ..... Jönköpings län
Kommun: ..... Gislaved
Socken: ..... Båraryd
Fastighetsbeteckning: ..... Kyrkan
Belägenhet: ..... Ekonomiska kartans blad
Koordinater: ..... X=6355.5400 Y=1363.4600
Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv

---

Bildbilaga

Gislaveds kyrka; exteriör, interiör.

